

УДК 327 : 94 (477)

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БРИТАНСЬКОГО ЄВРОСКЕПТИЦІЗМУ

Євгенія Артьомова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпропетровськ, Україна, 49010, тел. (056) 374-98-69

Розглянуто політико-ідеологічні засади євроскептицизму, вплив геополітичної традиції на формування євроскептицизму в Англії та розвиток євроскептических партій Великобританії.

Ключові слова: євроскептицизм, геополітична традиція, політична партія, Європейський Союз, Європарламент.

Одним з істотних наслідків сучасної європейської фінансово-економічної кризи стало перетворення євроскептицизму в мейнстрім європейської політики. Це виразилося у стрімкому зменшенні популярності європейської інтеграції в країнах-засновницях, збільшенні євроскептических партій та їхньому долученні до Європарламенту, загалом у виникненні все нових політичних, економічних і культурних причин зменшення довіри громадян країн-членів ЄС до цього об'єднання. Цим визначається актуальність дослідження політико-ідеологічних засад євроскептицизму, насамперед на прикладі Великобританії – країни, яку історично можна вважати його колискою.

Великобританія завжди була не зовсім зручним та стабільним партнером в Європі. Адже 1951 р. вона відмовилася приєднатися до Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), що було передвісником Європейського Союзу. Ернст Бевін, міністр закордонних справ того періоду, висловився доволі негативно стосовно створення ЄОВС: «Якщо ви не знаєте, що знаходитесь у скриньці Пандори, яку відкриваєте, то ви і не зможете передбачити, який Троянський кінь вискочить звідти» [7]. Проте вже 1952 р. наступний міністр закордонних справ Ентоні Іден заявив, що Англія має приєднатися до новоствореного європейського об'єднання, якщо прагне не залишитися останньою політичними змін у Європі [7].

Втім зрештою Великобританія вступила до Європейського Економічного Співтовариства доволі пізно, лише 1973 р. Однак це не завадило тому, що перші євроскептики з'явилися саме у Британії. Саме цю країну можна вважати батьківчиною євроскептицизму в його найчистішому вигляді.

Завдяки своєму особливому положенню в Європі і своєму особливому ставленню до інтеграції, в Британії склалися сприятливі умови для виникнення і розвитку євроскептицизму. І хоча неможливо визначити чітку дату виникнення цієї ідеологічної течії, вона, безумовно, постала як впливова сила в момент все більшого посилення інтеграційних процесів у Європі [7]. Так, суспільні

евроскептичні настрої проявилися з потужною силою в 1990-х роках, коли відбувалися переговори між країнами-членами ЄС щодо можливості введення єдиної європейської валюти. Згідно з соціологічним опитуванням, проведеним у Великобританії, значна кількість населення цієї країни на той момент виступила проти європейської валюти і взагалі проти поширення повноважень ЄС.

Появі євроскептичних настроїв у Британії сприяла англосаксонська геополітична традиція, котра формувалася століттями, адже нічого не виникає з нічого і не зникає безслідно. Своєрідне геополітичне положення Об'єднаного Королівства, відділеного від континентальної Європи вузьким проливом, завжди слугувало важливим чинником його розвитку. Оточуючий країну океан не стільки захищав її від іноземного нападу, скільки давав змогу терitorіального розширення через колоніальну експансію, будучи не перешкодою, а провідником британців до війни. Певна відгородженість від материка і сильний морський флот зробили Британію непереможною. Вже в XIX столітті Британська імперія володіла колоніями на п'яти континентах, на її території проживало близько 500 млн осіб.

Імперія для британців не просто була джерелом наживи. Вона мала для них екзистенціальний зміст, визначала їхнє світосприйняття; до неї ставились як до живого організму, котрий викликав особливі почуття. Імперія слугувала ключовим чинником не лише зовнішнього, але й внутрішнього життя метрополії, підтримувала в ній соціальний спокій, змушувала представників усіх верств суспільства відчувати себе членами великої нації обраних. Ставши для британців символом величі, їхньою гордістю, невід'ємною частиною національного самоусвідомлення, імперію поступово стали сприймати як дещо звичне [5].

З часом британці почали ставитись до своєї імперії як до явища вічного і неперехідного. Імперський менталітет, тобто мислення в глобальних категоріях вільного переміщення людей, фінансів, товарів та послуг, поблажливе ставлення до інших народів, відчуття англосаксонської винятковості, значною мірою притаманне їм і сьогодні [4]. Воно виражається в тому, що Великобританія, як член ЄС, є однією з країн, яка відмовилася від введення євро на своїй території, зволікала з прийняттям Лісабонського договору, виступала проти приєднання Греції до Євросоюзу. Державам-членам ЄС, що потерпають від економічної кризи, вона надає незначні грошові кредити.

Незважаючи на це, сьогодні Британія відмовилася від своїх імперських амбіцій, відношення британців до світу не змінилося. На противагу імперському синдромові, почав формуватися комплекс «маленької Англії» – відчуття незахищеності своєї країни перед зовнішніми небезпеками і намагання у будь-який спосіб відгородитися від них [6]. Однією з ознак такої трансформації стало збільшення нетерпимості до іноземців, передусім «кольорових», виникнення в країні рішучих націоналістичних настроїв.

Усі ці особливості формування і трансформації британського менталітету вплинули на те, що євроскептицизм у Британії набув характеру захисного, реакційного, націленого передусім на захист певного політичного статус-кво.

Політичні організації євроскептиків Британії поділяють певні спільні ідейні погляди. По-перше, євроскептики виступають проти створення європейської «супердержави». Вони вважають, що основні договори ЄС, котрі і створили Союз, націлені на створення Сполучених Штатів Європи, а це, своєю чергою, зумовить до того, що європейських держав не буде. Також євроскептики впевнені, що суверенітет і свободи Британії обмежуються діяльністю інститутів ЄС, котрі мають у певних областях переміщення повноважень від національного до інтернаціонального управління.

По-друге, євроскептики піддають жорсткій критиці інституційну структуру ЄС. Аналізуючи інститути ЄС, вони стверджують, що найсильнішим органом Союзу є не виборний орган – Європарламент, якому останнім договором ЄС надано більші повноваження, ніж раніше, а ним є Єврокомісія як виконавчий орган. Тут не буде зайвим згадати, що безліч жителів держав-членів ЄС відчуває недовіру до його виконавчих органів і до ініційованих ними процесів. Відображенням цього є той факт, що люди обирають в Європарламент доволі велику кількість євроскептиків.

По-третє, євроскептики вважають, що створення єдиної європейської держави неможливе, це може спричинити негативні наслідки. Вони стверджують, що країна з різною культурою, традиціями, мовою не може існувати, і навіть якщо стане можливим створити таку державу, то її крах у майбутньому спричинить дестабілізацію всього світу і створення дуже багатьох нових держав, яких буде більше, ніж зараз.

По-четверте, євроскептики стверджують, що ЄС негативно впливає на внутрішньополітичну ситуацію в Великобританії.

По-п'яте, євроскептики виступають проти приєднання Великобританії до зони євро. Вони заявляють, що від введення єдиної валюти передусім постраждає малий бізнес, оскільки він проводить усі операції в національній валюті. А оскільки значна частка бізнесу в Британії належить до малого, то і підтримка цього бізнесу є пріоритетною.

По-шосте, євроскептики жорстко критикують погляди «пан’європействів».

По-сьоме, у британських євроскептиків є власна концепція Європи. Євроскептики хочуть бачити Європу ХХІ століття децентралізованою, значна частка повноважень у ній має бути повернена національним парламентам. Євроскептики бажають бачити ЄС підпорядкованим національним парламентам.

За останнє десятиліття зростання популярності євроскептицизму сприяло виникненню і розвитку в цій країні багатьох партій і організацій євроскептиків, серед яких найпотужнішими є *Партія незалежності Сполученого Королівства* (ПНСК, англ. United Kingdom Independence Party – UKIP) та *Британська національна партія* (БНП, англ. British National Party). Також позицій євроскептицизму дотримується значна частка правлячої нині Консервативної партії. Крім того, існують різні організації євроскептиків, такі як: «Група Брюгге» (головою є М. Холмс), «Бізнес за Стерлінг» (складається з бізнесменів, які виступали проти введення євро; серед них сер С. Колмс, сер Дж. Крейвен та

інші), «Конгрес за демократію», «Європа націй», «Європейський фонд», «Вільна Британія», «Новий Альянс».

Партія незалежності Сполученого Королівства – найбільша євроскептична політична організація Великобританії. Її засновано 3 вересня 1993 р. в Лондонській школі економіки декількома членами. З часів свого заснування партія значно прогресувала. Представлена декількома десятками осіб у момент заснування, сьогодні вона затвердилася на національному рівні як одна з найбільших у Великобританії і розробила власну політичну програму з питань оборони, злочинності, економіки та інших сфер суспільного життя. Головною метою партії є вихід із Європейського Союзу. Однак останнім часом партія намагається приділяти більшу увагу й іншим питанням.

Лідером партії є Найджел Фередж. Він та його однопартійці вважають: якого б ідеологічного напряму не дотримувались інші партії, вони не в змозі вирватися з «тенет» ЄС, хоч і наголошують на цьому. ПНСК вірить у майбутнє Британії як незалежної конкурентоздатної нації. В маніфесті цієї партії зазначено, що партія не намагається зруйнувати ЄС, однак вважає необхідним вихід з цієї організації Великобританії.

Члени партії говорять, що 1975 р. британський народ проголосував за «спільний ринок», маючи надію, що він буде асоціацією незалежних держав. Однак сьогодні ЄС є централізованою бюрократичною структурою, котра хоче відібрати в країн-членів їхню незалежність і нав'язати свою політику. Партія наголошує, що не тільки британська валюта знаходиться в небезпеці, а й британська правова система, національність, право, поліція, оборона, сільське господарство, торгівля і, зрештою, парламентська система Великобританії. Партія вважає, що британський парламент повинен мати повноваження затверджувати закони, податки, економічну і сільськогосподарську політику... Однак усі ці функції поступово присвоює собі ЄС [2].

ПНСК постійно звертає увагу на те, що інші партії не кажуть британцям правди про ЄС, проте сама партія наполегливо заявляє, що бути в ЄС – це бути зруйнованим ЄС. Головні завдання цієї партії – не дати наступного шансу навіть обговорити можливість вступу Британії до зони євро. Введення євро не лише негативно вплине на економіку, це буде сигналом того, що країна готова, щоб нею управляли. Вони вважають, що вихід з ЄС покладе кінець тяжкій спільній сільськогосподарській політиці ЄС. У питанні оборони партія виступає за продовження членства в НАТО, але проти участі в будь-якій європейській армії.

За підсумками виборів 2009 р. ПНСК отримала 13 місць у Європейському парламенті. У ньому існує 2 наднаціональних об'єднання євроскептиків. Найрадикальніші з них – «Європа за свободу та демократію» – налічує разом з ПНСК ще 8 консервативних об'єднань. І саме євроскептицизм є ідеологією цієї фракції [2].

На загальнонаціональних виборах 2010 р. ПНСК набрала мільйон голосів виборців (3 %). Такий результат засвідчує: підтримка з боку населення до цієї партії зростає, що повною мірою можна буде побачити на виборах до Європарламенту 2014 р.

Ще однією євросkeptично налаштованою партією є Британська національна партія. Сьогодні вона – одна з найбільших праворадикальних націоналістичних політичних організацій у Великобританії.

Головою Британської національної партії обрано Н. Гріффіна. Партія вважає, що нації Європи повинні бути вільними в торгівлі між собою, якщо це для них взаємовигідно, без руху до політичної та економічної «гамівної сорочки» – політичної уніфікації. У виборчому маніфесті БНП на виборах у Європарламент 1999 р. вона виступила за збереження фунта і проти введення єдиної європейської валюти на території Великобританії, оскільки вважала це одним із серйозних кроків на шляху до єдиної європейської держави.

БНП виступає за Європу традиційних білих націй, вільних і незалежних, а не за мультикультурну, мультирасову, бюрократичну європейську супердержаву. Членство в ЄС, на думку цієї політичної сили, зумовлює до збільшення потоку іммігрантів у Великобританію внаслідок підпорядкування законодавству Європейського Союзу. БНП налаштована також проти планів створення спільної європейської армії.

У своєму маніфесті БНП зазначено: ставши членами Європейського парламенту, її представники намагатимуться працювати разом з іншими противниками європейської супердержави з інших європейських країн, формуючи національний блок, котрий захищатиме свободи і традиції націй Європи і виступатиме проти подальших рухів до федералізму.

БНП не має своїх представників у британському парламенті. А 2005 р. під час парламентських виборів ця партія отримала 0,7 % голосів виборців; 2008 р. БНП зайняла 5-те місце на виборах мера Лондона, набравши 5,2 % голосів виборців. Проте вона має представників у районних радах столиці, а ще – радах графства. На виборах в Європарламент 4 червня 2009 р. БНП здобула 2 місця в Європарламенті, одне з цих двох місць отримав лідер партії Н. Гріффін [8].

Цікаво, що сьогодні у Британському парламенті Консервативна партія, яка є певною мірою послідовником євросkeptицизму, сформувала уряд разом з ліберальними демократами і може впливати на головні рішення в країні. Тож можна зрозуміти, що Британія у своїй європейській політиці і надалі, а, можливо, ще й більшою мірою, притримуватиметься євросkeptицизму. Отож необхідно розглянути головні її принципи та стратегії. До того, як головою британських консерваторів став попередник нинішнього лідера партії Майкл Говард, ця партія виступала за децентралізований Європейський Союз, де Британія збереже контроль над своєю долею і підтримуватиме НАТО, а не європейську армію. Причому консерватори виступали проти рішення Т. Блера 1997 р. підписати Соціальну хартію ЄС. У Європейському маніфесті консерваторів 1999 р. зазначено, що вони протистоятимуть будь-якому рухові в бік єдиної європейської держави. Вони активно виступають за зменшення бюрократії в ЄС [3].

На сучасному етапі позицію Консервативної партії з питань про європейську інтеграцію добре ілюструє доповідь, виголошена 2004 р. тодішнім лідером М. Говардом. У ній він ратував за створення конкурентоздатної Європи, яка зі

своїм розширенням має поставити глобальну конкурентоздатність у центрі своєї політики. Однак сьогодні, як він вважає, через бюрократизацію ЄС, Британія має залишатися впливовим членом Союзу і мати власну впливову думку. Також він виступив за більш «гнучку» Європу, тобто вся державна політика повинна належати кожній окремій державі, а спільна політика має бути в руках Союзу. Співробітництво націй Європи необхідно здійснити за схемою частково співпадаючих кіл, що означає поєднання окремих держав-членів, які згодні з певним документом, прийняття цього документа, його виконання обов'язкове лише для держав, що погодилися [2].

На муніципальних виборах 1 травня 2008 р. Консервативна партія отримала переконливу перемогу над лейбористами, а мером Лондона вперше став консерватор Борис Джонсон. За даними BBC, консерватори набрали 44 % голосів, ліберальні демократи – 25 %, а лейбористам вдалося набрати лише 24 %. Для консерваторів ці вибори виявилися найкращими з 1992 р. На загальних парламентських виборах 6 травня 2010 р. консерватори отримали 306 мандатів – цього не вистачило, щоб сформувати однопартійний уряд. Отож 12 травня було сформовано урядову коаліцію, до якої увійшли дві партії: консерватори і ліберальні демократи. Прем'єр-міністром призначено лідера консерваторів Девіда Кемерона.

За час свого правління консерватори не лише підтвердили свій евросkeptицизм, але й значно посилили його. На думку Д. Кемерона, втручення ЄС, численні правила та обмеження заважають економічному зростанню, отож Брюссель повинен повернути державам-членам частину повноважень. Великобританія, наприклад, домагається права, незважаючи на Брюссель, змінити своє трудове законодавство, передусім у тому, що стосується тривалості робочого дня. На початку року Кемерон ще раз заявив, що приєднання до євро не буде, і взагалі «нам вигідніше бути поза єврозону з нашими низькими процентними ставками і нашою власною валютою» [2, с. 287]. Він закликає не створювати жорсткий політичний і економічний блок, націлений на скорочення прав периферійних країн єврозони, а, навпаки, зробити відносини між Брюсселем та країнами ЄС максимально гнучкими. Також уряд Кемерона відмовився приєднатися до пакту про Європейський механізм стабільності, покликаний стабілізувати ситуацію в зоні євро та допомогти вирішенню боргової кризи в Європі. Кемерон відкрито заявив про готовність переглянути угоди з Євросоюзом і провести референдум щодо членства його країни в ЄС.

Така політика (або принаймні політична риторика) спирається на значну суспільну підтримку. Згідно з наведеними у грудні 2012 р. британською «Guardian» результатами чергового опитування громадської думки, 51 % респондентів висловився за вихід Великобританії з ЄС, 40 % – за продовження членства. Цифри опитування, проведеного організацією «Harris Interactive» для газети «Financial Times» у лютому 2013 р., підтвердили, що прихильників виходу трохи більше 50 %, тоді як ряди противників порідшили до 33 % [1].

Загалом можна зазначити, що евросkeptицизм у Великобританії є неодмінною складовою її політико-ідеологічного простору. Незважаючи на те,

що Британія є членом ЄС, вона сама себе вважає учасником Євросоюзу, який, коли хоче, бере участь у певних ініціативах, підписує європейські договори, а коли вбачає в них для себе загрозу, – намагається відійти в тінь або виразити свою незгоду чи протест. Власне тому країні і досі вдається балансувати на краю внутрішньоцивілізаційного надлому. Коли ж він більшою мірою скидатиметься на розлом, то необхідно буде визначатися. Втім нестабільна економічна ситуація в Союзі підштовхує гуманний Альбіон до більш рішучих дій у напрямі зменшення співпраці з ЄС та збільшення ваги власних національних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Агаджсанян М.* В Британії крепнет евроскепсис [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politcom.ru/15460.html>.
2. *Барыгин И. Н.* Международное регионоведение : учебник [для вузов] / Н. А. Васильева, Б. А. Исаев. – СПб. : Питер Пресс, 2009. – 575 с.
3. *Брункевич Д. В.* Консервативная партия Великобритании и Европейский Союз в 1990–2004 гг. [Електронный ресурс] / Д. В. Брункевич // Всеобщая история. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/224797.html>.
4. *Громыко А. А.* Великобритания между Европой и Америкой [Електронный ресурс] / А. А. Громыко.// Режим доступа : http://www.ieras.ru/gromyko_ar20.htm
5. *Громыко А. А.* Великобритания: после захода солнца [Електронный ресурс] / А. А. Громыко. – Режим доступа : http://www.globalaffairs.ru/number/n_5980.
6. *Кустарев А.* Гадание на водах атлантики. Может ли нынешнее расплзание Европы и Америки привести в конечном счете к «противостоянию двух систем» [Електронный ресурс] / А. Кустарев. – Режим доступа : <http://www.newtimes.ru/>.
7. *Vernon Bogdanor.* British Euroscepticism [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.social-europe.eu/2012/04/british-euroscepticism/>.
8. *Nick Sitter.* Opposing Europe: Euro-scepticism, opposition and party competition [Electronic resource]. – Access mode : http://books.google.com.ua/books /about/Opposing_Europe.html?id=P9huHAAACAAJ&redir_esc=y.

*Стаття надійшла до редакції 15.02.2013
Прийнята до друку 25.02.2013*

POLITICAL AND IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE BRITISH EUROSCEPTICISM

Yevgeniya Artyomova

*Oles Honchar Dnipropetrovsk National University,
72, Haharin Avenue, Dnipropetrovsk, Ukraine, 49010, tel. (056)374-98-69*

In the article are considered political and ideological bases of euroscepticism, influence of geopolitical tradition on formation of euroscepticism in England and development of euroskeptical parties of Britain.

Key words: euroscepticism, geopolitical tradition, political party, European Union, European Parliament.

**ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ
БРИТАНСКОГО ЕВРОСКЕПТИЦИЗМА**

Евгения Артёмова

*Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара,
просп. Гагарина, 72, г. Днепропетровск, Украина, 49010, тел. (056) 374-98-69*

Рассмотренны политко-идеологические основы евроскептицизма, влияние геополитической традиции на формирование евроскептицизма и развитие евроскептических партий Великобритании.

Ключевые слова: евроскептицизм, геополитическая традиция, политическая партия, Европейский Союз, Европарламент.